

André-Georges Haudricourt a jeho příspěvky k jazykům kontinentální jihovýchodní Asie

Před dvaceti lety odešel André-Georges Haudricourt (17. ledna 1911 – 20. srpna 1996), který byl jedním z nejvšestrannějších francouzských lingvistů, antropologů a biologů. Jeho bibliografie čítá mnoho set položek a jejich prostý výčet zabírá 34 stran textu (DUFOR 1997: 31–64). Tento tematicky úžeji zaměřený příspěvek se zabývá pouze Haudricourtovými publikacemi o jazycích Vietnamu, kontinentální jihovýchodní Asie a Číny (tj. bez několika desítek recenzí). Jinak se Haudricourt zabýval stejně často etnologií, botanikou, etnobotanikou, vývojem starověkých technologií i mezi etniky, fonetikou a fonologií, problematikou písma, z jazyků analýzami francouzštiny, tematickými slovníky a jinými studii jazyků Nové Kaledonie, Oceánie a dalších oblastí.

Již od mládí měl Haudricourt zájem o řadu vědních oborů, zejména botaniku a jazykovědu. Následovat otcovo protichůdné přání praktického studia a zaměstnání se mu proto nijak neosvědčilo a doporučený Institut national agronomique také absolvoval se silně podprůměrnými výsledky. Průběžně se raději věnoval zdánlivě neužitečné problematice jazyků, užití rostlin a technologií v tradičních a archaických společnostech. Díky propojeným zájmům o zeměpis, národopis, fonetiku a genetiku Haudricourt navštěvoval přednášky jiných pracovišť a ještě na Institut national agronomique ho silně ovlivnilo hostování ruského genetika Nikolaje Vavilova. Haudricourtovi se dokonce podařilo získat stipendium a odjel za Vavilovem na roční stáž do Leningradu. Po hlubších inspiracích, osvojení myšlenky evoluce, modelů dynamického vývoje a praktického zaměření výzkumů genetiky se vrátil do Francie. Nejprve krátce působil v Ústavu botaniky nově zřízeného Centre national de la recherche scientifique. Novátorské postupy tam však nebyly moc tolerovány a Haudricourt se začátkem 40. let začal zabývat východoasijskými jazyky a nakonec přešel i na čisté jazykovědné pracoviště, kde se mu věnoval i André Martinet a pod jeho vedením předložil doktorskou disertaci o románských jazycích. Ani s jejím znovu novátorským laděním však tehdejší opONENTI nesouhlasili a Haudricourt práci neobhájil. Narušení průběhu akademické kariéry tehdy vyřešil mimořádně přínosným způsobem: na léta 1948–1949 odjel do severního Vietnamu do Hanoje na tamní pobočku École française d'Extrême-Orient, kde se i přes neklidné období věnoval jazykům a problematice jejich vývoje a jazykových změn. Zatímco se tehdy Francie snažila obnovovat koloniální Indočínu, Ho Či Min již roku 1945 vyhlásil založení Vietnamské demokratické republiky, a konflikt se prohluboval, Haudricourt zůstal u svých

zájmů a kromě vietnamštiny a čínštiny studoval i materiály dalších minoritních jazyků Indočíny a jihovýchodní Asie. Jeho práce z následujících let byly natolik zásadní, že se později po návratu do Francie na svém původním pracovišti Centre national de la recherche scientifique roku 1976 podílel na spoluzaložení etnolingvisticky orientovaného centra pro výzkum málo zdokumentovaných neliterárních jazyků LACITO (*Langues et Civilisations à Tradition Orale*).

K zásadním přínosům Haudricourtových prací na poli východoasijské lingvistiky patří objevy v historické fonologii čínštiny, vietnamštiny a dalších jazyků. Haudricourt vyjádřil správný novátorský názor na zařazení vietnamštiny mezi austroasijské jazyky a věnoval se i více jejich vymezení (1953a, 1966a, 1966b, 1974a), ač do té doby badatelé spojovali vietnamštinu kvůli míře jazykových kontaktů hlavně s čínštinou a thajštinou. Dále se Haudricourt věnoval tonogenezi (1952a, 1954a, 1961b) a poukázal na to, že některé skupiny jazyků jihovýchodní Asie (včetně austroasijských) byly ve starších vývojových fázích netónové.

I když se problematika rekonstrukce staré čínštiny (1954c, 1961b, 1961c a další) jeví být v Haudricourtově bibliografii spíše okrajovým zájmem, přesto právě v těchto studiích dospěl Haudricourt k potřebě rekonstruovat v čínštině labioveláry a skupiny finál, a tyto poznatky patří k nejvýznamnějším, stejně jako objev nových vazeb mezi konkrétními tóny a konsonantními finály. V těchto textech přispěl Haudricourt ke světové jazykovědě snad nejvíce. Bez nadsázky lze říci, že Haudricourt svou všestranností předběhl moderní trend interdisciplinárních studií o několik desetiletí a odkazují na něj i nejnovější studie k rekonstrukcím čínštiny jako Schuessler (2007) nebo Baxter – Sagart (2014).

Výběr z publikací k jazykům Číny a pevninské jihovýchodní Asie

1946

Restitution du karen commun. *BSLP* 42/1, pp. 103–111.

1947

Quelques phénomènes d'évolution phonologique et de contagion phonétique du chinois au mon-khmer, communication à la séance du 17 novembre 1945 de la Société de linguistique de Paris, *BSLP* 43/1, pp. ii–iii.

1948

Les phonèmes et le vocabulaire du thai commun. *JA* 236, pp. 197–238. (Znovu vydáno v *Problèmes de phonologie diachronique*, SELAF, 1972, pp. 85–118.

1949

(a) Origine des particularités de l'alphabet vietnamien. *Bulletin Dân Việt Nam*, n. 3. pp. 61–68.

- (b) La conservation de la sonorité des sonores de thai commun dans le parler thô de Cao-bang. *Actes du XXIe Congrès International des Orientalistes (Paris, 23-31 juillet 1948)*, Paris, Société Asiatique, pp. 251-252.
- (c) Quelques aperçus des enquêtes linguistiques de l'École française d'Extrême-Orient sur les dialectes man et mèò. *Actes du XXIe Congrès International des Orientalistes (Paris, 23-31 juillet 1948)*, Paris, Société Asiatique, pp. 252.
- (d) Comment la connaissance de la fonte de fer a pu venir de la Chine antique à l'Europe médiévale. *Actes du XXIe Congrès International des Orientalistes (Paris, 23-31 juillet 1948)*, Paris, Société Asiatique, pp. 269-270.

1950

- (a) Observations au sujet des consonnes A et Ê en rhadé (parler d'Indochine), communication à la séance du 4 février de la Société de linguistique de Paris, *BSLP* 46/1, pp. xv-xvi.
- (b) Les consonnes préglottalisées en Indochine, *BSLP* 46/1, pp. 172-182 (zнову vydáno v *Problèmes de phonologie diachronique*, SELAF, 1972, pp. 119-130).

1951

Présentation d'une statistique phonologique en vietnamien, communication à la séance du 3 février de la Société de linguistique de Paris, *BSLP* 47/1, pp. xvi.

1952

- (a) L'origine mon-khmer des tons vietnamiens, communication à la séance du 9 novembre 1951 de la Société Asiatique, *JA* 240, pp. 264-265
- (b) Les occlusives uvulaires en thai, *BSLP* 48/1, pp. 86-89.
- (c) Les voyelles brèves du vietnamien, *BSLP* 48/1, pp. 90-93.
- (d) [+ CONDOMINAS, Georges] Première contribution à l'ethnobotanique indochinoise. Essai d'ethnobotanique mnong gar (ProtoIndochinois du Vietnam), *RBAAT*, pp. 351-352, 19-27, 168-180.
- (e) Le maïs n'est pas originaire de l'Indochine, communication n. 27, *Proceedings of the XXXth International Congress of Americanists, Cambridge, August 1952*, London, The Royal Anthropological Institute, pp. 160-161.
- (f) La fonte en Chine. Comment la connaissance de la fonte de fer a pu venir de la Chine antique à l'Europe médiévale, *Techniques et Civilisations*, 8/II, n. 2, pp. 1-5 (zнову vydáno v *La technologie, science humaine*, 1988, pp. 245-251).

1953

- (a) La place du vietnamien dans les langues austro-asiatiques, *BSLP* 49/1, pp. 122-128.
- (b) À propos de la restitution du karen commun, *BSLP* 49/1, pp. 129-132 (zнову vydáno v *Problèmes de phonologie diachronique*, SELAF, 1972, pp. 141-145).
- (c) Examen de deux catégories grammaticales en vietnamien », communication à la séance du 17 janvier 1952 de la Société de linguistique de Paris, *BSLP* 49/1, pp. xiii-xiv.

- (d) L'écriture et les langues. In: LEROI-GOURHAN, André - POIRIER, Jean, eds., *Ethnologie de l'Union Française*, Paris, PUF, 1953, t. 2 (Première partie, chapitre II : L'Indochine), pp. 524-537.

1954

- (a) De l'origine des tons en vietnamien, *JA* 242, pp. 69-82 (znovu vydáno v *Problèmes de phonologie diachronique*, SELAF, 1972, pp. 147-160).
- (b) Introduction à la phonologie historique des langues miao-yao, *BEFEO* XLIV/2, pp. 555-576 (znovu vydáno v *Problèmes de phonologie diachronique*, SELAF, 1972, pp. 183-208).
- (c) Comment reconstruire le chinois archaïque, *Word* 10/2-3, pp. 351-364 (znovu vydáno v *Problèmes de phonologie diachronique*, SELAF, 1972, pp. 161-182).
- (d) Les origines asiatiques des langues malayo-polynésiennes, *JSO* X/10, pp. 180-183.

1956

- (a) Étude des mots signifiant „œil“ et „mourir“ dans les langues de la famille thai, communication à la séance du 18 février de la Société de linguistique de Paris, *BSLP* 52/1, pp. xvi-xvii.
- (b) De la restitution des initiales dans les langues monosyllabiques: le problème du thai commun, *BSLP* 52/1, pp. 307-322 (znovu vydáno v *Problèmes de phonologie diachronique*, SELAF, 1972, pp. 235-251).
- (c) La réforme de l'écriture chinoise et le problème de la langue nationale, *La Pensée* 69, pp. 46-54.

1957

[+ NEEDHAM, Joseph] kapitoly La science chinoise antique + Les sciences en Chine médiévale, in: TATON, René, ed. *Histoire générale des sciences, t. 1 : La science antique et médiévale des origines à 1450*, Paris, PUF, pp. 184-201 + 477-489; 2. vyd. 1966, pp. 182-199 + 531-543 (znovu vydáno v *La technologie, science humaine*, 1988, pp. 255-274).

1958

- (a) Des consonnes uvulaires en tibéto-birman, *BSLP* 53/1, pp. 257-267.
- (b) L'oeuvre linguistique de l'École française d'Extrême-Orient en Indochine, *Orbis* VII, pp. 212-219.
- (c) Les Sek de la province du Cammon (Laos), migration thai ou déportation chinoise ?, communication à la séance du 14 février de la Société Asiatique, *JA* 246, pp. 107-108.

1959

- (a) Lishi he' dili zenyang keyi chiehshih mouhsieh yuyinshangte fachan (How history and geography can explain certain phonetic developments), *Yuyan yanjiu* 4, pp. 81-86.
- (b) Histoire des sciences en Chine, *Aspects de la Chine*, Paris, PUF (Publications du musée Guimet, Bibliothèque de diffusion, vol. 63), 1, pp. 203-206.

1960

Notes sur les dialectes de la région de Moncay, BEFEO L/1, pp. 161-177 (znovu vydáno v *Problèmes de phonologie diachronique*, SELAF, 1972, pp. 209-233).

1961

- (a) Note sur la formation des langues nationales (À propos de l'Asie du Sud-Est), *Tiers-Monde*, t. II, pp. 479-484.
- (b) Bipartition et tripartition des systèmes de tons dans quelques langues d'Extrême-Orient, *BSLP* 56/1, pp. 163-180 (znovu vydáno v *Problèmes de phonologie diachronique*, SELAF, 1972, 283-302; transl. Two-way and Three-way Splitting of Tonal Systems in some Far Eastern Languages. In: HARRIS, J. G. – NOSS, R. B., eds. *Tai Phonetics and Phonology*, Bangkok, Mahidol University, CIEL, 1972, pp. 58-86).
- (c) La langue vietnamienne, *Europe* 387-388, pp. 59-63.
- (d) Les progrès des techniques agricoles en Chine, *Cahiers franco-chinois* 11, pp. 97-102.

1962

- (a) Les Zhuang et les Miao ont une écriture, *Cahiers franco-chinois* 13, pp. 39-46.
- (b) Commentaires sur les documents présentés par P.-B. Lafont dans son article: Les écritures tay du Laos', *BEFEO* 50/2, pp. 367-368, 373-376, 379, 381, 385-386, 387-389, 390-393.

1963

- (a) La langue sek, communication au 25e Congrès International des Orientalistes, Moscou, août 1960, Moscou, pp. 414-415.
- (b) Remarques sur les initiales complexes de la langue sek, *BSLP* 58/1, pp. 156-163 (znovu vydáno v *Problèmes de phonologie diachronique*, SELAF, 1972, pp. 253-260).

1964

- (a) Problèmes de comparatisme austronésien : la phonologie diachronique des corrélations et la reconstruction du système consonantique, *BSLP* 59/1, pp. 105-118 [transl. MILNER, G. B. Problems of Austronesian comparative philology, *Lingua* 14, 1965, pp. 315-329; (znovu vydáno v *Problèmes de phonologie diachronique*, SELAF, 1972, pp. 343-358).
- (b) Commentaire du 24-2-1964 sur G. W. Grace The Linguistic Evidence. In: CHANG, Kwang-Chih – GRACE, George William – SOLHEIM II, Wilhelm G., Movement of the Malayo-Polynesians : 1500 B.C. to A.D. 500, *Current Anthropology* 5/5, pp. 389-390.

1965

- (a) *Le vocabulaire bê de F. M. Savina*. Paris: Publications de l'EFEO, vol. LVII, pp. 170.
- (b) Les mutations consonantiques des occlusives initiales en mon-khmer, *BSLP* 60/1, pp. 160-172 (znovu vydáno v *Problèmes de phonologie diachronique*, SELAF, 1972, pp. 303-316).

1966

- (a) The limits and connections of Austroasiatic in the Northeast. In: ZIDE, Norman H., ed. *Studies in comparative Austroasiatic Linguistics*, La Haye: Mouton. pp. 44-56 [původně francouzsky : Limites et connexions de l'austroasiatique au Nord-Est, *ASEMI* V/1, 1974, pp. 1-14].
- (b) Notes de géographie linguistique austroasiatique, *Essays offered to G. H. Luce*, Ascona, *Artibus Asiae*, vol. I, pp. 131-138.

1967

L'Asie du Sud-Est, *Revue de l'Enseignement Supérieur*, La Recherche linguistique 3-4, pp. 159-163.

1968

La langue lakkia, *BSLP* 62/1 (1967), pp. 165-182 (znovu vydáno v *Problèmes de phonologie diachronique*, SELAF, 1972, pp. 261-281).

1969

Occlusives latérales dans le Sud-Est asiatique, *BSLP* 64/1, pp. 221-232.

1970

Les arguments géographiques, écologiques et sémantiques pour l'origine des Thai, *SIAS Monograph Series* I, pp. 27-34.

1971

- (a) Géographie et histoire du système tonal des langues miao-yao, communication à la séance du 25 avril 1970 de la Société de linguistique de Paris, *BSLP* 66/1, pp. x-xi.
- (b) Les langues karen et les langues miao-yao, in Où en est l'Atlas ethnolinguistique ? (fasc. 1), *ASEMI* II/4, pp. 25-51.

1972

- (a) Une nouvelle classification des langues austronésiennes, *JSO* XXVIII/36, pp. 231-237.
- (b) Présentation des feuilles de cartes des familles karen et miao-yao (Atlas ethnolinguistique) (Paris, CNRS et EPHE, VIe Section), *ASEMI*, III/4, pp. 7-12.
- (c) Research notes: A new Proto-Austronesian etymology, *Oceanic Linguistics* XI/2, pp. 165.
- (d) L'apparition des registres des langues à tons ponctuels, *Proceedings of the Seventh International Congress of Phonetic Sciences*, University of Montreal and McGill University, 22-28 August 1971, La Haye-Paris, Mouton, pp. 895-896.

1973

- (a) Mấy điều nhân xét về lý luận và thực tiễn nhân một chuyến đi thăm các dân tộc thiểu số ở Tây Bắc và Việt Bắc (Some Theoretical and Practical Remarks about a Journey across Villages in Tây-bac and Việt-bac), *Nam Ngôn ngữ* 3, pp. 1-9.

- (b) Botanical Nomenclature and its Translation. In: TEICH, M. – YOUNG, R., eds. *Changing Perspectives in the History of Science*. Essays in Honour of Joseph Needham, London, Heinemann, pp. 265–273.

1974

- (a) Limites et connexions de l'austroasiatique au Nord-Est, *ASEMI* V/1, pp. 1–14.
 (b) Hai chu B trong cuốn từ điển của A-lêch-xan do Rôt (Les deux lettres B dans le dictionnaire d'Alexandre de Rhodes), Hanoi, *Ngôn ngữ* 4, pp. 37–38, 63.

1975

- (a) Le système des tons du karen commun, *BSLP* 70/1, pp. 339–343.
 (b) Du nouveau sur le tai neua, *ASEMI* VI/4, pp. 163–167.
 (c) Why and how the „Small Languages“ should be studied, Keynote paper presented to the Workshop on Southeast Asian Languages : Linguistic Problems in Minority/Majority Group Relations in Southeast Asian Countries, Bangkok, Mahidol University, 13–17 January 1975, *Journal of the Siam Society*, vol. 63, part 2 (Special issue edited by Suriya Ratanakul), pp. 1–3.
 (d) Voyage linguistique au Vietnam-Nord (avril 1973), communication à la séance du 27 avril 1974 de la Société de Linguistique de Paris, *BSLP* 70/1, pp. viii–ix.

1976

- (a) Les occlusives sonores en kam-sui. In: GETHING, Thomas G. – HARRIS, Jimmy G. – KULLAVANIJAYA, Pranee, eds. *Tai Linguistics in honor of Fang-kuei Li*, Bangkok: Chulalongkorn University Press, pp. 160–161.
 (b) La tonologie du sek, *BSLP* 71/1, pp. 299–304.

1977

- (a) Traduction en chinois par R. Matthews de „Comment reconstruire le chinois archaïque“ [*Word*, 1954], dans *You shi yue kan*, 43/2, pp. 23–30.
 (b) [+ COYAUD, Maurice] Contes paiwan (Formose) mot à mot et traduction courante. In: COYAUD, Maurice, ed. *Littérature orale. Formose, Laos, Thaïlande et Corée*, Paris, LACITO-Documents Asie I, pp. 2–23.

1978

Traduction en vietnamien de la place du vietnamien dans les langues austroasiatiques (*BSLP*, 1953), *Ngôn ngữ* 4, pp. 80–85.

1980

Index des rimes du Kim Vãn Kiêu. In: DES MICHELS, Abel, ed. *Cahiers d'Études Vietnamiennes* 4, pp. 27–60.

1981

- (a) Des barbares mal cuits : les Thai, *Orients. Pour Georges Condominas*, Paris-Toulouse, Sudestasie/Privat, pp. 165-166.
- (b) Légumes et fruits chez les ethnies minoritaires du Sud-Est de la Chine, *JATBA*, XXVIII/3-4, pp. 345-352.

1984

La tonologie des langues de Hai-nan, *BSLP* 79/1, pp. 385-394 (čín. Hainandao Jizhong Yuyan de Shengdiao, *Mínzú yuwén*, 1984, 4, pp. 17-25.).

1985

- (a) Du nouveau sur le bê. In: THURGOOD, Graham - MATISOFF, James Alan - BRADLEY, David, eds. *Linguistics of the Sino-Tibetan Area: the State of the Art. Papers presented to P. K. Benedict for his 71st birthday*, ANU, Research School of Pacific Studies, Department of Linguistics (Pacific Linguistics C-87), pp. 94-95.
- (b) [+ MÉTAILIÉ, Georges] Description et illustration des plantes en Chine et en Europe au XVIe siècle, *Bulletin de la SEZEB* 16, pp. 16-25.

1987

Phonemes and Neutralizations in the Bobai Dialect. In: YAO, T. H., ed. *Papers presented to Wang Li on his Eightieth Birthday*, The Chinese Language Society of Hong Kong Ltd. (trad. MAZAUDON, Martine), pp. 179-183.

1988

Les dialectes chinois + Les langues miao-yao. In: REVEL, Nicole (sous la dir. de), *Le riz en Asie du Sud-Est. Atlas du vocabulaire de la plante*, 3 livrets, Paris, Éditions de l'EHESS. I. Articles, pp. 35-42, 43-46 ; II. Vocabulaires, pp. 317-318, 320 ; III. Cartes, pp. 1-8, 9-16.

1989

La tonologie du li de Hainan. In: DAVIDSON, J. H. C. S., ed. *South-East Asian Linguistics. Essays in honour of Eugénie J. A. Henderson*, University of London, SOAS (collected papers in Oriental and African Studies), pp. 133-141.

1991

- (a) [+ STRECKER, David] Hmong-Mien (Miao-Yao) loans in Chinese, *T'oung Pao* 77/4-5, pp. 335-341.
- (b) La monosyllabisation et l'apparement des langues du Sud-Est asiatique, communication à la séance du 15 décembre 1990 de la Société de linguistique de Paris, *BSLP* 86/1, pp. xx-xxi.

1992

Un nom de plante indonésien en vietnamien, *Mon-Khmer Studies* XVIII–XIX, 1989–1990, pp. 60.

1994

Comment on peut expliquer le plus grand nombre de changements phonétiques par un minimum d'événements – exemples chinois, miao-yao et kadai-austronésien, communication à la séance du 6 février 1993 de la Société de linguistique de Paris, *BSLP* 89/1, pp. iii–iv.

LITERATURA

BAXTER, William H. – SAGART, Laurent. 2014. *Old Chinese: a new reconstruction*. Oxford – New York: Oxford University Press.

DUFOUR, Andrée. 1997. Bibliographie d'André-Georges Haudricourt. *Bulletin de l'Ecole française d'Extrême Orient*. 84, 1997. S. 31–64.

SCHUESSLER, Axel. 2007. *ABC Etymological Dictionary of Old Chinese*. Honolulu: University of Hawai'i Press.

Poděkování: Příspěvek vznikl díky grantu na podporu růstu odborných asistentů v roce 2016, č. zak. 0509.

Michal Schwarz

Department of Linguistics and Baltic Studies

Faculty of Arts, Masaryk University

Arna Nováka 1, 602 00 Brno

Czech Republic

schwarz@phil.muni.cz